

**HİLAFETİN KALDIRILMASI ÜZERİNE ERZURUM'DAN
REİSİCUMHUR GAZİ MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE
ÇEKİLEN TELGRAFLAR**

Yrd.Doç.Dr.Dursun Ali Akbulut^x

Atatürk inkılâpları arasında halifeliğin kaldırılmasının önemli bir yeri vardır. Bu hadise yurttaki olduğu gibi, dış dünyada da geniş yankılar uyandırmıştır. Hiç şüphesiz İnkılâp Tarihimiz açısından bundan önceki, 1 Kasım 1922 de saltanatın kaldırılması ve bir yıl kadar sonra da cumhuriyetin ilânı, Türkiyeyi yakından takip etmekte olan yabancı devletlerin -en azından- ilgisini çekmiş olgulardı. Fakat denilebilir ki dış devletler, hepsinden çok hilâfetin ilgasında kendilerini birinci derecede ilgili görmüşlerdir. Bu ilgi sömürgeci devletlerin egemenlikleri altında yaşamakta olan müslüman milletlerin durumundan kaynaklanmaktaydı. İngiltere, Rusya, Fransa ve İtalya gibi zamanın sömürge impâtorluklarının, gerek devlet adamlarının beyanatlarından ve gerekse basın organlarında yer alan haber ve yorumlardan konuya ne kadar değer verdikleri anlaşılmaktadır. Yurttaki ise yüksek düzeyde aydınlar arasında, özellikle cumhuriyetin ilânından sonra hilâfet makamının mevcut durumu ve geleceği hakkında lehte ve aleyhte bir takım değerlendirmeler yapılmıştır. Bunun yanında ayrıca, genç cumhuriyetin esasını oluşturan ve tamamen müslüman olan Türk halkının, asırlardan beri manevi bağlarla bağlı olduğu hilâfet makamının ilgasına karşı ilgisiz kalmış olduğu da söylenemez. Bu sessiz çoğunluğun duygu ve düşüncelerini bilmek, yeni devletin "millî egemenlik" prensibinin anlaşılmasında birinci derecede önem ta

---

(x) Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü ve Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Öğretim Üyesi

şır(1). Türk halkı, hilâfetin kaldırılması üzerine vilâyet ve kazalardan, Ankara'ya, Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine çekmiş olduğu telgraflarla bu duygu ve düşüncelerini açıkça ortaya koymuştur. Konu ile ilgili olarak Erzurum vilâyet merkezi ve kazalarından Ankara'ya çekilen telgraf metinlerini, Cumhurbaşkanlığı arşivinden alınan mikrofilmlerinin fotokopileri ile birlikte sunuyoruz.

Bilindiği üzere, saltanatın kaldırılmasından(2) sonra Mehmet Vahideddin, sadece halife olarak kalmış ve bu sıfatla 16/17 Kasım (1922) gecesi, bir yazı ile "İngiliz Devlet-i Fehimanesine" sığındığını bildirerek, İstanbul'dan kaçmıştı. Bu haber Ankara'ya ulaşınca, durum TBMM de müzakere edildi. Esasen saltanatın kaldırılması ile ilgili TBMM ne verilen ilk takirde, bütün Osmanlı Hanedanının hak iddiasından iskatî teklif edilmiş, yani Vahideddin'in İngilizlere "Halife-i Müslimîn" sıfatıyla başvurması ihtimali göz önüne alınarak, halifeliği kaçırmamak maksadıyla, takirdeki Osmanlı Hane-

(1) Mahlû halife Abdülmecid Efendi karşı görüştedir. Nitekim O, 5 Şaban 1342 (12 Mart 1924) de İsviçre'de yayınlamış olduğu beyannamede, necib ve kahraman Türk Milletinin istek ve arzusuna aykırı bir şekilde Meclis'in hilâfeti kaldırdığını ve bunun asla kabul edilemeyeceğini bildiriyordu (Cumhurbaşkanlığı Arşivi, A:IV-17-a, D:68, F:47. Göndermeler eski tasnife göredir).

(2) Halkın inkılâp hareketlerine bakış açısı mühimdir. Sovyet elçisi S.İ.Aralov, saltanatın kaldırılmasının halk yığınları arasında çeşitli yorumlara yol açtığını, fakat halkın bunu sükûnetle, hatta olumlu karşıladığını hatıralarında kaydetmektedir (S.İ.Aralov, Bir Sovyet Diplomatının Türkiye Anıları, Çev.Hasan Ali Ediz, 2.Baskı, Ankara, 1985, s.168).

danının iskati yerine muhafazası teklif ve kabul edilmişti(3). Bu sebeple Vahideddin'in ülkeyi terketmesinden sonra, Abdülmecid Efendi, TBMM tarafından halife seçildi. Gerçekte Gazi Mustafa Kemal Paşa, Vahideddin'in ülkeyi terkedişinden tam iki ay sonra, 16/17 Ocak 1923 gecesi, İstanbul gazetecileriyle İzmit Kasrı mülâkatında, hilâfet makamının resmi bir durum ve mahiyeti bulunmadığına işaret ederek, diyor ki: "...Demek oluyor ki biz yalnız onların (yani esaret altındaki müslüman milletlerin) kurtulması için bir nokta-ı rabıta gösteriyoruz ve bu hususta adeta dini yahut tarihi, yahut vicdani bir vazife yapmış oluyoruz, bu makamı muhafaza etmekle."(4) Zamanın başvekili Rauf (Orbay) Bey de iyi idare edildiği takdirde bir zaman için memlekete faydalı olabileceği düşüncesi ile hilâfetin muhafazası fikrinde Mustafa Kemal Paşa ile ittifak halinde olduklarını söylemektedir(5). Bununla birlikte halifelik, hiç bir siyasi yetkisi bulunmayan manevi bir makam olarak kalacaktı. Çünkü bağımsız bir Türkiye Devleti varken, egemenlik kayıtsız şartsız milletin uhdesinde bulunurken, halifeye

---

(3)-General Ali Fuad Cebesoy, Siyasi Hatıralar II.Kısım, İstanbul. 1960 (Kıs.Cebesoy, Siyasi Hatıralar), s.45-46.

(4)-Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1923 Eskişehir-İzmit Konuşmaları Yayına Hazırlayan Arı İnan, Ankara, 1982 (Kıs.Eskişehir-İzmit Konuşmaları), s.63-65.

(5)-Feridun Kandemir, Hatıraları ve Söyleyemedikleri ile Rauf Orbay, İstanbul, 1965 (Kıs. Rauf Orbay'ın Hatıraları), s.92. İslâm âleminin yakınlığını ve yardımını sağlaması bakımından hilâfetin devamı düşünül müştü. Yardım istemek için bir Hilâl-ı Ahmer (Kızılay) Hindistan'a gönderilmiş, Heyet üyeleri Hind müslüman dernekleri ile görüşmeler yapmış, fakat hilâfetin kaldırılması üzerine bu yardım gerçekleşmemiştir.

etkiler verilmesi düşünülemezdi(6). Fakat hadiseyi değişik açılardan değerlendiren ve bu değerlendirmenin ışığında meseleye yeni bir boyut kazandırmak isteyenlerde vardı. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın, TBMM nin dağılarak yeni seçimlere gidilmesi konusunda kamuoyu yoklamasında bulunmak üzere Batı Anadolu gezisine çıktığı günün ertesi, 15 Ocak 1923 te (7) Kurahisarınsahip (Afyonkarahisar) Mebusu Hoca Şükrü Efendi bir risale(8) yayınlanarak Meclis'te dağıtılmasını sağladı. Aynı zamanda kendisi gibi düşünenlerin de hislerine tercüman olan bu risalesinde 0, 1 Teşrinisani 1338 (1 Kasım 1922) kararını yozlaştırmaya, başka bir deyişle, asıl maksadından uzaklaştırmaya çalışmaktadır.

Hatırlanacaktır ki Lozan Konferansına İstanbul'dan bir heyet davet edilmiş ve Sadrazam Tevfik Paşa bu maksatla 17 Ekim 1922 de Ankara'ya şahsen Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine bir telgraf çekmişti. Mustafa Kemal Paşa'nın, Türk Milletinin canı, kanı pahasına kazanmış olduğu zafere engeller çıkarmaktan başka hiç bir katkısı bulunmayan padişahı ve onun hükümetini ortak etmeye, barış görüşmelerinde söz sahibi kılmaya niyeti olmadığı açıktır ve Teşkilâtı Esasiye Kanununun ilgili maddesinden bahisle, İstanbul'a bu tarzda bir cevap vermiştir(9). Tevfik Paşa, daha sonra, 29 Ekim'de sadrazam ünvanıyla TBMM Başkanlığına müracaat etti(10). Bu mesele

(6)-Eskişehir-İzmit Konuşmaları, s.32-33.

(7)-Doğ.Dr.Ergün Aybars, İstiklâl Mahkemeleri 1923-1927, Ankara, 1982 (Kıs.Aybars, İstiklâl Mahkemeleri), s.10.

(8)-Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi, (Fiyatı) 5 Kuruş, Ankara, Ali Şükrü Matbaası, 1339, 28 sahife.

(9)-Kemal Atatürk, Nutuk, 3 cild, İstanbul, 1982, (Kıs. Nutuk), s.687 ves. 260 ve 261.

(10)-Nutuk, ves. 263.

TBMM de 30 Ekim 1922 de müzakere edildi. Söz alan hatipler görüşlerini açıkladılar. Osmanlı İmparatorluğunun son bulunduğunu, yeni bir Türkiye Devletinin doğduğunu, Teşkilâtı Esasiye Kanunuyla egemenlik hakkının millete ait olduğunu(11) ifade eden altı maddelik bir tahrir hazırlandı ve seksenden fazla milletvekili tarafından imza edildi. 31 Ekim'de Mecliste görüşme yapılmadı ve bugün Müdafaa-ı Hukuk Grubu toplantısı oldu. 1 Kasım'da mesele Meclis'te uzun uzadıya tartışıldı. 30 Ekim tarihli önerenin 6.maddesinin değiştirilmesi ile ilgili değişiklik teklifinden sonra Mustafa Kemal Paşa uzun bir konuşma yaptı. Bunu tahrirlerin görüşülmesi ve bunların Kanunu Esasiye, Adliye, Şer'iyeye encümenlerine havaleleri takip etti. Bu üç encümeden oluşan birleşik encümen mazbatasını hazırladı ve oylanarak kabul edildi. Kabul edilen iki maddelik kanunun birinci maddesinde Türk Milletinin gerçek temsilcisinin TBMM olduğu ve Misak-ı Millî sınırları içinde TBMM hükümetinden başka bir hükümet tanınmadığı belirtiliyordu. İkinci madde ile halifelik Osmanlı hanedanında bırakılıyor ve halifeyi hanedan üyeleri arasından seçme hakkı da TBMM ne veriliyordu. 308 numaralı Heyeti Umumiye kararıyla, Osmanlı İmparatorluğunun tarihe intikal ettiği, yerine yeni ve milli bir Türkiye Devleti kurularak, padişahlığın yerini TBMM nin aldığı ilân edilmiştir(12).

Durum bu kadar açık olduğu ve birleşik encümeden gelen mazbatanın altında Hoca Şükrü Efendi'nin de imzası bulunduğu halde O, yukarıda sözü edilen risalesinde,

(11)-Nutuk, II, s.689. Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, c. XXIV, (Kıs.Zabıt Ceridesi) s.306-307.

(12)-Zabıt Ceridesi, c.XXIV, s.327-328. Prof.Dr.Suna Kili-Prof.Dr.A.Şeref Gözübüyük, Türk Anayasa Metinleri "Senedi İttifaktan Günümüze", Türkiye İş Bankası Yayınları, s.96-97.

özetle şu görüşlere yer vermektedir: " 1 Teşrinisani 338 (1 Kasım 1922) kararı bazı yanlış anlamalar sebebiyle içeride ve dışarıda, İslâm alemi nazarında tereddütler meydana getirmiştir. Güya İslâm halifeliği asıl durumundan çıkarılarak, papanın mevkii gibi bir hale getirilmiştir. Halbuki TBMM azasının asla böyle bir düşüncesi olmamıştır. Karar yanlış yorumlanmıştır. Esasen Meclisle Halifenin ayrı yerlerde bulunması, bu yanlış anlama ve yoruma sebep olmuştur. Kaldırılan, İslâmın özünde bulunmayan ve bir bid'at olan saltanattır. Halife, imam demektir, müminlerin idarecisidir. Sırası gelince bu yön, özel bir kanunla da teyid edilecektir"(13). Hoca Şükrü Efendi demek istiyordu ki bu kanunla kaldırılmış olan bir makam değil, bir unvandır. Halife yine eskiden, Hulefayı Raşidin devrinde olduğu gibi siyasi yetkiyi haizdir ve bu yetkisini de kullanabilecektir. Ancak bu tarzda bir mütalaanın kanunun ruhuna aykırı olduğu da açıktır.

---

(13)-Hilâfet-i İslâmiye ve Büyük Millet Meclisi, s.2-3 ve 26-28. "Binaenaleyh umuru âmmede tasarruf, hilâfetin vasf-ı mukavvimidir, rüknü rekinidir. Onsuz hilâfet yoktur. Yani umuru âmmede tasarruf sahibi olmayan halife olamaz".(s.6) "Bu gibi mecalisin taht-ı karara aldıkları mevad-ı teamüliyenin muta' olması için halifenin tasdik ve tasvibine iktiran etmesi taht-ı vücubdadır." (s.8) "Çünkü halife demek, hakiki manasıyla ahkâm-ı ilâhiyeyi tenfize, mesalik-i ibadî tedbir ve temşiyete memur demektir." (s.9) "Kudret-i maddiye ve kuvvet-i hükümet, hilâfetin üssülesası olmakla hilâfet bu kudret ve kuvvetten tecrid edildiği gün bittabi artık onun hiç bir manayı islâmiyesi kalmaz."(s.11) "İşte hilâfetin za'fa uğradığı kudret-i maddiye ve nüfuz-ı hükümetten mahrum kaldıktan, bir takım mülük ve

Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1 Nisan 1923 te seçimlerin yenilenmesini kararlaştırdı ve seçimlerden sonra ikinci meclis, 11 Ağustos'ta açıldı, 24 Ağustos'ta Lozan Barış Anlaşmasını onayladı ve 29 Ekim'de Cumhuriyeti kabul etti. Gazi Mustafa Kemal Paşa ilk cumhurbaşkanı seçildi. Böylece halifelik makamının hiç bir siyasi yetkiyi haiz olmadığı kesinlik kazanmış oldu. Bununla birlikte cumhuriyetin ilânının yeniden bir hilâfet meselesi ortaya çıkarmış olduğu(14) da söylentiler arasındaydı. Hilâfet taraftarları halifeliğin kaldırılacağı, halifenin istifa ettiği gibi haberlerle etrafı bulan-dırmağa başladılar. Özellikle İstanbul'daki muhalif basın, konuyu istismara yönelerek, kışkırtıcı yayınlar

---

umeranın ellerinde oyuncak haline geldikten sonradır ki islâm medeniyetini asırlarca terakkiden alıkoyan korkunç fitne yangınları islâm memleketlerini kasıp kavurmuştur".(s.12) "Görülüyor ki müslümanlar kuvvetsiz hilafeti, vesayet ve himaye altına giren bir halifeyi... tanımazlar. Zira şerait-i islâmiye kuvvetsiz, hükümeteşsiz, istiklâlsiz, hürriyetsiz bir hilâfet, bir hâlife tanımamıştır. Binaenaleyh halifenin ... bugünkü hale nazaran hükümetimizin, devletimizin reisi olması bir emr-i zaruridir. Bu hususta başka türlü bir şekle imkân yoktur." (s.17)" ... hilâfeti, bütün islâm âleminin müttefik bulunduğu Hânedan-ı Âli Osman'da ibka etmekte menfaat ve maslahat-ı azime vardır."(s.20)" Şimdi saltanat zihniyeti bertaraf olmakla, hilâfet-i İslâmiyeyi tam manasıyla Hulefayı Raşidîn devrindeki şekil ve surette tecelli ettirecek zaman gelmiş oldu. O şekil ve surette tecelli edebilmek için yukarıdan beri izah olunduğ vecihle hem intihab, hem kuvvet ve şevket ve tasarruf, hem de şura, şart-ı aslîdir."(s.26.).

(14)-Nutuk, II, s.827.

yaptı(15). Hind müslüman liderlerinden Ağa Han ile Emir Ali'nin Londra'dan Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdikleri mektup, makamına ulaşmadan, önce Tanin (5 Aralık 1923), bir gün sonra da Tevhid-i Efkâr gazetelerinde neşredildi(16). Bütün bunlar geriye dönüş kabul edilerek bir İstiklâl Mahkemesi kuruldu ve gazetecileri yargılamak

(15)-Nutuk, II, s.828-830.

(16)-Bu mektup, 8 Kânunuevvel 1339 (8 Aralık 1923) Cumartesi günü TBMM nin gizli oturumunda, Hiyânet-i Vataniye Kanunu'nun 1.maddesinin tadili ve İstanbul'da bir İstiklâl Mahkemesi kurulmasına dair Başvekil İsmet Paşa'nın teklifinin müzakeresi sırasında gündeme getirildi. Bkz. TBMM Gizli Celse Zabıtları, cild 4 2.Baskı, Ankara, 1985, s.314 vd.

"İsmet Paşa Hazretleri (Başvekil) (Devamla)... Ağa Han ve Emir Ali Londra'da İngiliz Hükümetinin ve İngiliz sarayı kiralisinin en yakın adamları ve sadık İngiliz tebasıdır... Ağa Han ve Emir Ali'nin bu hareketlerinin İngiliz Hükümetinin bir teşebbüsü olduğu söyleyebilmek için esbabı kaviye vardır." (s.315) Rauf Bey ve Yusuf Akçora Bey de aynı mesele üzerinde konuştular.

"Yusuf Akçora Bey ...Bunlar, bilhassa Ağa Han Harbi Umumide bizim zararımıza fiilen hizmet eden bir adamdır." (s.323) "Türkiye Dünya Harbine girerken ve Padişah ve Halife VI.Mehmed Kutsal Harp Sancağını açtığı zaman Ağa Han şimdi savunmasını yaptığı o müslümanlığın ve o halifenin çağrısına kulak vermişti. Tam aksine İngiltere'nin yanında savaşmak için Hindistan'daki İslâm Konseylerini teşvik etmiş ve müslümanlara, halifeye karşı savaşan ordulara katılmaları yolunda öğüt vermişti. Bu Hintli lider, İmparatorluk efendilerinin yardımı sayesinde hoşça bir ömür geçirmekteydi." J.B. Villalta, Atatürk, Çev. Fatih Özsu, Ankara, 1982, s.549.

üzere İstanbul'a gönderildi.(17).

Muhalef İstanbul gazetelerinin yayınları halk arasında etkisini göstermekte gecikmedi. Belki bunda hilâfet aleyhtarı gazetelerin neşriyatı da etkili olmuştur(18). 19 Kasım (1923) da Samsun'dan Ankara'da Reisi-cumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen telgrafta(19), hilâfet makamına "alçakça ve edebsizce" saldıran Yenigün

(17)-"İstanbul'daki bazı gazetelerin memleket ve cumhuriyet menafi-i aliyesini ihlâl eder tarzda devam eden neşriyatı da, orada öyle bir hava yarattı ki, Meclis, İstanbul'a bir İstiklâl Mahkemesi göndermeyi zaruri addetti."Nutuk, II, s.845. İstanbul İstiklâl Mahkemesi için bkz. Aybars, İstiklâl Mahkemeleri, s.22-67.Mete Tunçay, Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931), Ankara, 1981, s.78-84.

(18)-"Partizan başmuharrirlerin şiddetli ve tecavüzkâr bir lisanla yazdıkları başmakalelerde, kendilerini imtiyazlı şahsiyetler derecesine kadar yükselterek muhataplarını tahkir ve tezlil etmeye kadar varmalarını büyük halk kütlelerinin Ankara'ya karşı olan hürmetini azaltmaya başlamış, bundan da bittabi mürteci cahiller istifade etmesini bilmişlerdir." Cebesoy, Siyasi Hatıralar, s.88.

(19)- CA, A:IV-17-a, D:68, F:12-4,5,6,7,8,9.

Mahreci: Samsun Numrosu: 699 Kelimesi: 260 Tarihi: 19 (Kasım)

Ankara'da Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

Yeni Gün gazetesinin makam-ı akdes-i hilâfetpenahi'ye ve hanedan-ı celil-i hilâfete rezilâne, bî-edebane bir savlet-i akuranede bulunduğunu İstanbul gazeteleri haber veriyor. Bütün âlem-i islâmiyetin vekâlet-i nübüvvet hakkında tanıdığı tesir-i kül iken dimağları muhtal

Gazetesinden şikâyetle bulunuldu. Bunun üzerine Reisi-cumhur Mustafa Kemal Paşa, 21 Kasım'da Başvekâlete gönderdiği yazıda(20) kendisine yapılan şikâyetin gizli bir teşkilâtın bozgunculuk ve aldatmacası sunucunda meydana geldiğini bildirmiş, hükümetin sür'atle takibatta bulunarak elde edilecek neticeye göre olayın fail ve müteşebbisleri hakkında işlem yapılmasını emretmiştir. Diğer taraftan, yine Reisicumhur tarafından Canik(Samsun)

---

olan hiddetlerinin lisan-ı şetum ve taarruzuna hedef olmaktan çok âli bir kudsiyeti hâizdir. İslâmiyeti hiçe saymak ve ehemmi mu'tekidat-ı islâmiyeden olan rabıta-ı hilâfeti kırmak fikriyle erbab-ı teslisin bile lîsana almaktan teeddüb edeceği rezilâne sözlerin Ankara gibi bütün Anadolu Türklerinin merkez-i celâlet ve şehameti olan bir mahalden mesami-i ümmete isaline cüretkâr olanlar bütün islâmlarda ve hatta bütün Anadolu Türklerinde pek şedid nefret uyandırdığına bütün cihan kani' olmalıdır. Cava, Çin, Hindistan, Asya-yı Vusta muvahhidinininden ekserisinin farıza-ı haccı ifadan sonra memleketlerine avdetlerinde İstanbul'a uğrayarak bir cum'a selâmlığında halife-i islâmın vech-i mübarekini görmeyi itmam-ı hac menasikinden addederken, Ankara'da bir islâm gazetesi Türk lisanıyla halife-i islâmı ve hanedan-ı eşna'-ı şetum ile hırpalamak istiyor. Buna da Ankara Hükümeti ve Meclis-i Millî ses çıkarmayacak mı? Mebuslarımızın, kıblegâh-ı muvahhidinin, pek rezil, pek mülevves lisanların teşennuatına hedef olması ve li-selâmet tahkir olunurken sükût edeceklerini me'mül etmeyiz. Biz Anadolu Türkleri, Hz.Ebâ Bekir, Ömer, Osman, Ali gibi Hulefa-yı Râşidin'in menzel-i mukaddesesinde bulunan İmamülmüslimin ve Emirülmü'minin olan halife-i zi-şanıma böyle küstahane teşniatta bulunan dalâlet-i fikriye alçaklarının te'dibat-ı âcile-i şeriyeye mazhariyetini

Valisi Osman Bey'e gönderilen şifre yazıda(21) da söz-konusu telgrafnamenin gizli bir "teşvikatın" eseri olduğu ifade edilmiştir. Samsun Valisi tarafından, biri diğerinin zeyli olmak üzere Ankara'ya, Mustafa Kemal Paşa'ya yazılan iki ayrı cevapta(22) telgrafı çekenlerin hiçbirinin siyasi kanaat ve meslek sahibi olmadıkları, Tanin ve Sebilürreşad gazetelerinin mütalaasından duygu-

---

görmekle teessürat-ı islâmiye ve kavmiyemizi teskin edebiliriz.

Kılincızâde Ahmed (ve ayrıca 27 imza)

(20) CA, A: IV-17-a D: 68 F:12-3

Tezkire 6/82   Ankara, 21.11.339 (1923)

Bih

Başvekâlet Cânib-i Sâmisine,

Hanedan-ı Hilâfet hakkında neşreylediği bir makaleden dolayı (Yeni Gün) gazetesinden şikâyeti ve bu vesile ile büyük Millet Meclisi'ne ve hükümete tarizatı hâvi olarak Samsun'dan müteaddid imzalarla keşide edilen mufassal telgrafnamenin sureti leffen irsal kılındı. Müracaat ve şikâyet-i vakianın gizli bir teşkilâtın ifsadat ve tesvilâtının tezahüratı olduğuna kaniim. Bu hususta hükümetçe sūr'at ve ehliyetle tahkikat icrasını ve istihsal kılınacak neticeye nazaran fail ve müteşebbisleri hakkında şediden takibat yapılarak neticeden malûmat i'tasını rica ederim, efendim.

H(ayati)
Yazdım, fi 21 minhü.

Türkiye Reiscumhuru
Gazi

lanmaları ve heyecana kapılmaları sonucunda böyle bir harekete giriştikleri ifade olunmuştur. Görülüyor ki kamuoyunu heyecana ve harekete sevkeden âmil, esasa taallük eden bir mesele olmayıp, sadece gazetelerin sun'i haberlerinden başka bir şey değildi. Gerçi bu tür yayınları yapan, özellikle Ağa Han ile Emir Ali'nin mektubunu neşreden gazeteciler, İstiklâl Mahkemesi tarafından yargılanmış ve beraat ettirilmişlerdi, ama kuşku yaratan hadiseler de bitmek bilmiyordu.

(21) CA, A:IV-17-a D:68 F:12-2.

Şifre Ankara, 21.11.339 (1923)
Müsta'cel ve Zata mahsustur
2/13 Bih

Canik Valisi Osman Beyefendiye.

Bir makalesinden dolayı (Yeni Gün) gazetesinden şikâyeti havi olarak Samsun'dan Kılıncızâde Ahmed ve rüfekası imzasıyla çekilen telgrafnâmenin gizli teşvikatın eseri olduğuna delâlet edecek haber vardır. Bu babdaki malûmat ve mütalaanızın ve imza edenler meyanındaki (Erzurumlu Necati)nin sabık Erzurum mebusu Necati Bey olup olmadığının sür'at-i iş'arını rica ederim.

H(ayati) Türkiye Reısicumhuru
Kapadım, fi 21 minhü Gazi (imza) M.K.

(22) CA, A:IV-17-a D:68 F:12-1

1/17 Samsun, 24.11.339(1923)

Türkiye Reısicumhuru Gazi Mustafa Kemal Paşa
Hazretlerine,

C(evap): 21.11.339 şifreye,

Yeni Gün gazetesinden şikâyeti havi olan telgrafnâmenin gizli bir teşvikat eseri olup olmadığının ta'mikan tahkik etmekteyim. Nihayet bir iki gün zarfında ikmal edilecek olan tahkikat neticesini ber-tafsil arzedeceğim. Yalnız Erzurumlu

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, 28 Kasım 1923 te Ankara'da rahatsızlanmış ve dinlenmek üzere İzmir'e gitmişti. Şubat'ın son haftasına kadar burada kalacak ve bu arada 15-20 Şubat 1924 tarilerinde yapılacak olan Harp Oyunlarını izleyecektir(23). İzmir'de bulunurken Ankara'dan, Başvekil İsmet Paşa'dan aldığı 22 Ocak 1924 tarihli şifre telgraftan(24) sonra halifelik konusunda kesin kararını verdi. Bu kararını yakın arkadaşlarına da

---

Necati'nin sabık Erzurum mebusu olmayıp, müteakidin-i askeriyeden bir zat olduğu malruzdur, efendim.

Açtım, fi 25 minhü

Samsun Valisi Osman

CA, A:IV-17-a D:68 F:12

1/12

Samsun, 27.11.339 (1923)

Ankara'da Türkiye Reisicumhuru Gazi M.Kemal Paşa Hz.ne,

Zeyl : 24.11.339 şifreye,

1-Telgrafnâmede imzası olanlar hemen umumiyetle vilâyat-ı dahiliye ahalisinden berayı ticaret Samsun'a gelmişlerdir. İşlerinde yalnız bir kaç zat müstakillen icrayı ticaret eden mütemevvilattan olup, mütebakisi komisyonculuk, tüccür kâtipliği, simsar ve esnaflıkla temin-i maişet ediyorlar. Hiçbirisi siyasi kanaat ve meslek ashabından ve memlekette iş görebilecek nâfiz ülkelâm zevattan değildirler.

2-Telgrafnâmenin keşidesini müteakip keyfiyet mesmu'-u âcizanem oldu, ve ledattahkik bunun Kılıncızâde Ahmed ve Hacı Ömerzâde Hoca Hasan ve Ziya Şakir ve Erzurum Necati Efendilerle ve daha bir iki refikleri tarafından yazıldığı ve elden doluşturılmak suretiyle mücavir tüccar ve esnafa da imza ettirildiği anlaşılmıştı. Harekât-ı vakıalarının, hükümetin nazar-ı dikkatini celbettiğine vakıf

bildirdi(25). 3 Mart 1924 te halifelik kaldırıldı(26).

Halifeliğin kaldırılmasının dünyada yankılar uyardığından yukarıda söz edilmişti. Avrupa'nın sömürgeci devletleri şimdi önlerinde yeni bir safhanın açıldığına inanıyorlardı. Bu devletlerden her biri hilâfet makamının başka bir devlet tarafından canlandırılmasından son

---

olan mumaileyhim Kılıncızâde Ahmed Efendi, müteakiben bilmüracaa maruzuesami zevat huzuruyla, Tanin ve Sebilürreşad gazetelerinin mütalaasından mütehassis ve müteheyyic olarak mezkûr telgrafnamenin kaleme alındığını, ba'delimza izhar-ı endişe ve nedamet etmişler ise de telgrafname keşide edilmiş olmasından dolayı emrivaki karşısında kaldıklarını ifade etmişti. Filhakika irade-i devletleri şeref-telâkki olunduktan sonra icra kılınan tahkikat neticesine dahi müracaat-ı vakıanın gizli bir maksad ve tahrikat eseri olmayıp, İstanbul matbuatının neşriyatından mütevellid taassub-ı dinî olduğu teeyyüd etmiş ve telgrafnâmeyi mütekaidin-i mülkiyeden Ziya Şakir Bey'in yazdığı sabık Müdafaa-ı Hukuk Hey'et-i Merkezi azasından Hoca Hasan ve yüzbaşı tekaüdlerinden Erzurumlu Necati Efendilerinde önyak oldukları anlaşılmıştır. Hakikat-i hal bundan ibaret olmakla arz olunur, efendim.

Açtım, fi 28 minhü Vali Osman

(23) Naşit Hakkı Uluğ Halifeliğin Sonu, İstanbul, 1975, s.153.

(24) CA, A:IV-17-a D:68 F:17. Keza Nutuk, II, s.845-846. "Gerçi bazı gazetelerle menfi neşriyat, ...yazı yazanlara bazı taraflardan yaptırılan muhakkirane hücumlar, memlekette tereddüdlere, efkârda teşevvüşler uyandırmaktan geri kalmamıştı." Nutuk, II, s.834-835. "Hilâfetin lâğvı zamanının geldiğine orada (İzmir'de) karar vermiştim." Nutuk, II, s.845.

(25) Cebesoy, Siyasi Hatıralar, s.66.

derecede çekiniyordu. Başka bir deyişle, hilâfet makamının arkasından güçlü bir devletin bulunması müslüman milletler üzerinde hakimiyet kurmuş olan hiç bir Avrupa devletinin işine gelmiyordu. O sebeptendir ki Avrupa, özellikle İngiliz basını, hilâfetin kaldırılmasını soğuk

(26) Saltanatın kaldırılmasından sonra Mustafa Kemal Paşa, ulusal egemenlik açısından halifeye yetkiler verilemeyeceğini her fırsatta söylemiştir. Aynı zamanda O, yetki ve sorumluluk açılarından da meseleye bakmayı ihmal etmemiştir. İzmit'te İstanbul gazetecilerine şunları söylemiştir: "Fakat bu makama doğrudan doğruya bir salâhiyet vermeğe kalkışacak olursak bu salâhiyetin tatbikat sahası Âlem-i İslâma şâmil olur. Halife Âlem-i İslâmın üzerinde bizim vereceğimiz vazife ve salâhiyeti tatbik etmek mecburiyetindedir. Tatbik edemezse zaten manası yoktur. Tatbik edebilmek için ya onlar buna muvafakat veya red edeceklerdir. Muvafakat veya red iki sebepten neş'et edecektir. Birisi müstakil olan müslüman devletleri müdahaleyi, kendi istiklâllerine müdahale telâkki edecekler ve bunu reddedecekler. Nitekim Afgan Emiri yapmış olduğumuz muahedede bir iki noktayı kendi istiklâline müdahale telakki etmiş, kabul etmemiş... Diğer Âlem-i İslâm ise baştan aşağıya kadar hâl-i esarettedir. Hürriyet-i vicdaniyelerine malik değildirler. Bunlara bu vasi salâhiyeti tatbik ettirebilmek için evvelâ onların hürriyetlerini istihsal etmek, yani onları zencir-i esaret altında bulunduran devletlere karşı ilân-ı harb etmek lâzımdır. Halife olan zât bunları yapabilmek için, bir kuvvet lâzım. Eğer o kuvvet Türki-ye Devletinin kuvveti olursa, 8 milyonluk Anadolu halkının vazifesi bütün cihana karşı ilân-ı harb etmek ve bunları kurtarmak olacaktır ki, böyle bir vazifeyi Anadolu halkına tahmil mümkün değildir."

karşılamaştır. Çünkü İngiltere, hilâfet makamının mevcudiyeti sayesinde sünni müslümanların hem hindulardan ve hem de şiiilerden ayrı bir kütle haline geldiklerini ve böylece Hindistan'da birliğin bozulduğunu(27) gayet iyi biliyor, bu da İngiltere'nin işine geliyordu. Rusya ve Fransa, İngiltere'nin; İngiltere Fransa'nın; İtalya, hem İngiltere ve hem de Fransa'nın bu işten çıkar sağlamalarından kuşku duymaya başlamışlardı(28).

Eskişehir-İzmit Konuşmaları, s.65-66. Hint müslümanlarının halifeliği kendi üzerine alması teklifini ileten Rasih Efendi'ye, "Halifenin emir ve nehyi ifa olunur. Beni halife yapmak isteyenler, emirlerimi infaza muktedir midirler? Binaenaleyh mevzuu, medlülü olmayan mevhum bir sıfatı takınmak gülünç olmaz mı?" demişti. Nutuk, II, s.851.

(27) Hikmet Bayur, XX. yüzyılda Tüklüğün Tarih ve Acun Siyaseti Üzerine Etkileri, Ankara, 1974, s.325-326.

(28) 4 Mart (1924) tarihli Daily Telegraph gazetesinin yorumunda şöyle deniliyordu: "Eminim ki Fransız dostlarımız, Türkiye'nin âlem-i islâmdan çekilmesini sevinçle telâkki edeceklerdir. Çünkü bu hadise onun Afrikayı Şimali (Kuzey Afrika) müstemlekâtında büyük bir tazyiki kaldıracaktır. Fransız (lar), bunun yerine yeni bir garb, Mısır ve Afgan hilâfetine mani olmak için Mağrib Hilâfeti'ni milî-i islâmiyeye teşmile çalışırlar." CA, A:IV-17-a D:68 F:18-20 ve 18-21.

Moskova elçiliğimizden 20 Mart (1924) ta gelen telgrafta, Rusya hükümetinin, hilâfetinin İngiltere siyasetine âlet olabilecek bir islâm hükümdarının eline geçebileceğinden dolayı endişelerini ortaya koyduğu bildiriliyordu. CA, A:IV-17-a D:68 F:37-30. 4 Mart (1924) tarihli Morning Post gazetesi de Roma mahrepli bir haberinde, İtalya'da hilâfetin ilgasının İngiltere'nin işine yarayacağı ve İngiltere

Hilâfetin kaldırılmasının Türk halkı tarafından olumlu karşılandığı anlaşılmaktadır. (29) Bu konuda Ankara'ya çekilen telgraflar bunu göstermektedir. Söz konusu telgraflar, doğrudan Reısicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine çekilmiştir. Bunun yanında ayrıca TBMM Zabıtları tedkik edilecek olursa, Meclis'in ikinci dönem birleşimlerinde de aynı türden telgrafların gündeme getirildiği ve bunlara münasip cevapların yazılmasının kararlaştırıldığı görülür (30). Konya'da Hz. Mevlâna dergâhı câ-nisinin (31) Adana'da Türk Ocağı Reisine (32),

---

Abdülmecid'i Mısır'da bulundurmakla eline korkunç bir silâh geçirmiş olacağı kanaatinin hakim olduğunu yazmaktadır. CA, A:IV-17-a D:68 F:18-8.

- (29) 15 Nisan 1924 tarihli bir Suriye gazetesi, "Türkiye'de ihtilâl Körlüyor" başlığı altında şunları yazıyor: "...Evvelce mahcup ve korkak olan muhalefet partisi, şedid ve bazı kere mütecaviz bir vaziyet alıyor. Muhalefet partisi, ekseriyeti itibarıyla hilâfete taraftar olan ulema vasıtasıyla, Mustafa Kemal Paşa'nın cenderi islahatından memnun olmayan efkâr-ı umumiyeyi kıyam ettirmeyi deniyor." CA, A:IV-17-a D:68 F:37-25. Demek oluyor ki tahrikâtın kaynağı başkadır ve tek de değildir. Türkiye'de şu veya bu isim altında karışıklık çıkarmak isteyen güçler, bu meseleyi en iyi şekilde kullanmaya çalışacaklardır. Bkz. Halep'te çıkan El-Ümme gazetesinin 12 Nisan 1924 tarihli nüshası: "Muhterem Kürd Biraderlerimize Bir Nida" CA, A:IV-17-a D:68 F: 37-27.

- (30) TBMM Zabıt Ceridesi - İkinci Devre-i İntihabiye-, c.VII/2, s.177 s.232, 279, 374-375, 571.

- (31) CA, A:IV-17-a D:68 F:20-65

Bih

Türkiye Riyaset-i Cumhuriye-i Muazzaması Huzur-ı Muallâsına, Ma'rûz-ı Dâî-i Halise-i Derineleridir.

Çankırı Belediye Reisinden(33) Trabzon Halk Fırkası İdare Hey'etine(34) kadar her şahıs ve kuruluştan hilâfetin kaldırılmasından dolayı kutlamaları içeren telg-

Cenab-ı Hak sihhat ve afiyet-i cihan kıymet velini'met-i a'zamilerini dâim ve müzdâd buyursun. Amin!

Kadim bir rahatsızlığımın nüksü münasebetiyle ocağ-ı elime içinde kuyûr etmekte bulunduğum bir sırada millet-i necibemizin başına bir taun-ı belâ kesilen hanedan-ı saltanattan hilâfetin ilgasıyla vatan haricine teb'idleri icraat-ı devletlerinin ayrıca bir şaheseri ve mucib-i halâsı olmasından mütehassıl tebrikât-ı nacizâne-i samimiyemi hengâm-ı mezkûrda haseb ül-mazeret takdim edemediğimden mütevellid taksirat-ı dervişanemin afvını niyaz ile muvaffakiyat-ı muazzama-ı devletpenâhilerini Cenab-ı Vâhib ülmueffikiyattan temenmi eylediğimi hak-i pâyı muallâyı riyaset-i cumhurilerine arz ve iblâğ vesilesiyle dahi te'yid-i ubudiyet ve sadakat eylerim. Ol babda emr ü ferman Hazret-i veliyyülemr efendimizindir. Fi 10 Mart sene 340 (1924).

Cânişin-i Hz.Mevlâna ed-Dâi el-Fakir Abdülhalim b. Hazreti-i Mevlâna

(32) CA, A:IV-17-a D:68 F:19-113

Mahreci :Adana Tarihi: 15.3 (1924)

Ankara (da) Reısicumhur Gazi Paşa Hazretlerine,

Dâhiyane rehberliğinizle ictimai hayatımızda son feyizli inkılâptan dolayı Adana Türk Ocağı, Zât-ı Riyasetpenahilerine şükran ve tebriklerini sunar, ve âtiyen yapılması zaruri olan bütün mes'ud kararlarda daima sizinle beraber olduğunu bir daha tekrar etmeği kendine vazife bilir.

Kâtib Ferid Celâl

Adana Türk Ocağı Reisi

raflar alınmıştır. Bu meyanda Erzurum'dan çekilen telgrafların metinlerini, Cumhurbaşkanlığı Arşivinden alı-

(33) CA, A:IV-17-a D:68 F:19-101

Mahreci: Kangırı Tarihi:6 Mart 340 (1924)

Ankara(da) Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,

İstiklâliyeti uğruna milletin tebarüz eden goşkun ruhlarını bastırmak için hain düşmanlarla birleşen ve Türk Tarihini zülm kanlarıyla lekeleyen, saltanat-ı şahsiyeleri yolunda milletin zararına her türlü hiddetkârlığı icradan çekinmeyen hanedan-ı saltanatın memleketten ihracına, hilâfet cumhuriyet mana ve mefhumunda mündemiç olduğundan halifenin hal'ine dair ittihaz olunan kararın memlekette büyük bir şevk ve memnuniyetle karşılandığını arz eylerim, efendim.

Kangırı Belediye Reisi Hilmi

(34) CA, A:IV-17-a D:68 F:19-60,61,62.

Mahreci :Trabzon Tarihi: 10.3.40 (1924)

Ankara'da Muazzez Reiscumhurumuz Gazi M. Kemal Paşa Hz.lerine

Münfesihi bir hanedanın son döküntülerinden milletimizi halâs karar-ı tarihisini ittihaz şerefinde ihraz eden muhterem meclisimize en hârr tebrikâtımızı Makam-ı Muallayı Devletleriyle isal ederken, hükümet-i cumhuriyetimizin tecennüne mutaf bütün harekâtında Trabzon'umuz daima en büyük ve samimi bir gayret ve müzaharetle müşerref ve mufahhar bulunacağını memleketimiz efkâr-ı umumiyesinin

nan mikrofilmlerinin fotokopileri ile birlikte takdim ediyoruz(35).

tercüman-ı hissiyat-ı olarak arz, peyânsız hürmet-
lerimizi terdif eyleriz, efendim.

Çiftçiler Birliği Reisi

Keza Çilingirzâde

Halim

Trabzon Halk Fırkası

Hey'et-i İdaresinden

ve Tüccardan

Hacı Kadızâde Arif

- (35) Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa, 1924 yılının sonbahar aylarında çıktığı uzun Anadolu gezisi sırasında, Erzurum'daki deprem dolayısıyla gezi programında değişiklik yaparak, milli mücadeleye bir ferdi mücahid olarak atıldığı bu dadaşlar diyarına geldi. Halifeliğin kaldırılmasının üzerinden yedi ay kadar bir zaman geçmişti. 30 Eylül 1924 te onuruna verilen ziyafette Erzurumlulara şöyle hitap etmişti: " Efendiler! Demin Erzurumlular namına irad-ı nutkeden arkadaşımız, beyanatında esaslı bir noktaya temas etti. O da, milletin hakiki hakimi-yetine, hakiki hürriyet ve istiklâline darbe vuran zevat ve müessesatı zâilenin yıkılmasıdır. Muhterem Erzurum hemşehrilerimden, bu müessesatı zailenin bertaraf edilmesinden mütevellid memnuniyeti işit-mek, bildiğim bir hakikati tekrar etmiş olmakla beraber, ayrıca beni bahtiyar etmiştir.

"Hakikaten efendiler, hayatı Cumhuriyet, bu müessesatı zaile ile beraber yürüyemezdi. İsbet, bu noktada idi. Görüyorum ki Erzurumlu Kardeşları-mın hür ve yüksek vicdanı bu mühim noktada en sarih bir kanaate maliktir. Demek ki biz, diğer aksanı memleket için olduğu gibi, **Erzurum'un hakiki tema-yüllerini infaz etmişiz.** Bundan da ayrıca bahtiyar-ım." Dr.M.Fahrettin Kirzioğlu, "Gazi'nin Kuzeydoğu

Belge No : I CA, A:IV-17-a D:68 F: 19-48

Mahreci : Erzurum Numrosu : 735 Kelimesi:35 Tarihi:9.3.40 (1924)

Ankara(da) Türkiye Cumhuriyet-i Fehimanesine, Bu cum'adan itibaren bütün cevâmi-i şerifede hut-belerde millet ve cumhuriyetimizin saadet ve selâmetine dua edildiğini arz ederim. Ferman.

Müfti Sadık

Belge No: II CA, A:IV-17-a D:68 F:19-19

Mahreci :Erzurum Numrosu :1192 Kelimesi: 44 Tarihi:19 Mart (1924)

*Ankara(da) Reiscumhur Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine,
Hakimiyet-i Milliyenin meclisinin ruhunu teşkil*

Gezileri (Eylül-Ekim 1924)", Atatürk Üniversitesi 50.Yıl Armağanı, c.I, s.148. Sadeleştirilmiş metin için bakz. Cumhurbaşkanı Gazi M.Kemal Paşa'nın Sonbahar Gezileri, Günümüz Diline ve Yeni Harflere Çeviren: Nuri Onat Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1984, s.127. Gerçekte Mustafa Kemal Paşa, bu konudaki düşüncelerini hilâfetin kaldırılmasından bir gün sonra, 4 Mart 1924 te Ankara istasyonundaki dairesinde kabul ettiği başyazarlara da açıklamış bulunuyordu: "Son günlerde Meclisçe ittihaz olunan mukarrerat milletçe tabîî ve hakiki bur surette zaten arzu edilmekte olan hususattır. Bunları fevkalâde telâkki etmeye mahal yoktur." Atatürk'ün Söylev Demeçleri, Tamim ve Telgrafları, V, Haz. Sadi Borak, Dr. Utkan Kocatürk, Ankara, 1972, s.99.

eden hilâfetin ilgası kanununun kabulüyle bizleri bu şerefli günü görmek şerefine nail buyuran efendimizi ve cumhuriyetimizi, milletimizin ihtiyar bir ferdi olarak tebrik ile kesb-i şeref ederim.

Erzurum'da İzirmikli Hafızzâde
Osman

Belge No : III CA, A:IV-17-a D:68 F:19-43

Mahreci : Narman Numro:56 Kelime:76 Tarih:7 Mart
(1924)

Ankara'da Türkiye Cumhuriyeti Riyaset-i Aliyye-
sine,

Hilâfetin ilga ve hanedanıyla birlikte hudud-ı millî haricine çıkarılmalarına dair Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin vermiş olduğu pek musib kararı, kazamız ahalisi tarafından sevinç ve şükranla karşılanmakla beraber, bugünkü cum'a namazında cumhuriyetve milletimizin saadet ve selâmeti için hutbe kıraat ve dua edildiğini arzeyleriz.

Ulemadan Mehmed	Ulemadan Hafız	Narman Müftisi
Maksud	Osman	İsmail Hakkı
Belediye Reisi	Müdafaa-ı Hukuk	
Ali	Reisi Behçet	

Belge No: IV CA, A:IV-17-a D:68 F:19-45

Mahreç :Hasankale Numro:30 Kelime:80 Tarih: 7 Mart
40 (1924)

Ankara(da) Türkiye Cumhuriyeti Riyasetine,
Ati-i necatımız müjde felâhını intac edecek olan hilâfetin ilgası hakkındaki karar pek musib görülmüş ve esasen hilâfet, cumhuriyetimizin mufhumu dahilinde bu-

lunmuştur. Memlekette adalet, maarif ve milletin huzur ve refahını istiştımale yegane âmîl ve istihdaf edilen hutûta-ı terakkimizde gözetilen gayeyi temin edecek karar memnuniyetle telakki edilmiştir. Cum'a namazında millet ve cumhuriyetimizin saadet ve selâmeti uğrunda kazamızda ilk defa hutbe tilâvet edildiğini arz ederiz.

Pasinler Müftisi Kâmil
Belediye Reisi Fettah
Ulemadan Osman

Belge No: V CA, A:IV-17-a D:68 F:19-47

Mahreci: Erzurum Numrusu:556 Kelimesi:45 Tarihi:
9 (Mart 1924)

Ankara (da) Türkiye Cumhuriyet-i Celilesine,
Hilâfetin lağvı ve hanedan-ı saltanatın hudud-ı
millî haricine çıkarılması hakkındaki karar-ı musfîb
dolayısıyla arz-ı tebrikât eder ve millet ve cumhuriye-
timizin saadet ve selâmetini temenni ederiz.

Belediye Reisi Nafiz

Belge No: VI CA, A:IV-17-a D:68 F:19-107

Mahreci : Hınıs Numrosu :168 Kelimesi: 84
Tarihi:7.3.40 (1924)

Ankara Cumhuriyet-i Celilesine,
Millet ve memleketin saadet-i âtiyesini müemmen
tedabir-i saibesıyla i'lâ-yı memleket uğrunda hudâpesen-
dâne mücahedata azmetmiş olan Büyük Millet Meclisi ve
cumhurin-i celilemizi hilâfet makamının ref'i ve münka-
riz hanedanın hudud haricine ihracını azim meserretle
istikbal ve cumhuriyetimizin tarihimizi böyle şanlı bir

çok sahifeleriyle doldurulması temenniyatı bugünkü cum'a hutbesinde ref'-i bârgâh-ı kudsiyet eylediğimizi kemal-i teazimle arz eyleriz.

Ulemadan Faik Belediy Reisi Necmeddin Müfti Bahaddin

Belge No: VII CA, A:IV-17-a D:68 F:19-63

Mahreç: Erzurum Numro: 737 Kelime:307 Tarih:11 Mart (1924)

Ankara (da) Türkiye Cumhuriyet-i Celilesine,
İ'mar-ı memleket, hayat-ı terakki, ekâbir-i ümmet-
tim daima netice-i âmâli, efrad-ı ümmetin evâmil-i
muhteşemesinin pir ve kemali olduğuna şüphe yoktur.
Müstelzim-i refah, saadet-i mülk-i millet demek bulun-
duğuna göre, hilâfetin ilgası teşkilât-ı hâzıra-ı hükü-
mette malûm olduğu vechile ta'dilât icrası haberlerini
meserretle karşılar ve daha böyle icraat ve teşebbüsât-ı
kemâlat-ı perverilerinin muvaffakiyetle neticelenmesini
muvaffık ul-umûr olan Cenab-ı Kibriya'dan tazarru' ve
niyaz eyleriz.

Murad Paşa Camii Şerif	Gümrük Camii Şerif	Nakibüleşraf
İmam ve Hatibi	İmam ve Hatibi	Kaimmakam
Osman Fehmi	Mehmed Câzım	Eşref Nuri

Mumcu Ali Ağa	Gez Mahallesi	Hacı Derviş Ağa Tophane
Camii Şerifi	İmam ve Hatibi	İmam ve Hatibi
İmam ve Hatibi	Akif	Ahmed Tevfik

Tophane Mescidi
İmam ve Hatibi
Mehmet Faik

Yeğen Hacı Ahmed Ağa Camii Şerif İmam ve Hatibi İsmail Hakkı	Ayaz Paşa Camii Şerif İmam ve Hatibi Hafız Cihan	Kasım Paşa İmam ve Hati. Rasim	Vâni Efendi Camii Şerifi İmam ve Hatibi Mustafa
Cennetzâde İsmail Ef. Camii Şerif İmam ve Hatibi İsmail Hakkı	Deremahallesi Camii Şerif İmam ve Hatibi Hüseyin	Mumcu Süflâ Camii Şerif İmam ve Hati. Ömer Cemil	Cami-i Kiber İmam ve Hatibi Mehmed
Habib Efendi Molla Camii Şerif İmam ve Hatibi Halil	Gürcü Mehmed Paşa Camii Şerif İmam ve Hatibi Avni	Mehdi Ef. Camii Şerif İmam ve Hati.	Narmanlı Camii Şerif İmam ve Ha. Mehmed Şükrü
Kırmacı Camii Şerif İmam ve Hatibi Mustafa Sıdkı	Feyzullah Ef. Camii Şerif İmam ve Hatibi Ömer	Bakırcı Camii Şerif İmam ve Hatibi Hafız Tursun	Esad Paşa Camii Şerif İmam ve Hatibi Mustafa
Şafiler Camii Şerif İmam ve Hatibi Osman Sabrı	Taşmescid Camii Şerif İmam ve Hatibi Hafız Hakkı	Caferiye Camii Şerif İmam ve Hatibi Ahmed Hamdi	
Habib Baybani Hindî Hazretlerinin Dergâh-ı Şerif Postnişini Mehmed Habib	Hasan-ı Basri Paşa Camii Şerif İmam ve Hatibi Ali Rıza	Salça Paşa Camii Şerif İmam ve Hatibi Mehmed	
	Ali Paşa Camii Şerif İmam ve Hatibi Ali Rıza		

شماره ۵۷۸
 قمر آباد
 نامه شماره ۱۲۰۱
 تاریخ ۱۳۰۱/۱۲/۱۹
 به استحضار می‌رساند که...

ردیف	تاریخ	شرح	مبلغ	مجموع
۱	۱۳۰۱/۱۲/۱۹	...	۲۰	۲۰
۲	...	...	۲۰	۴۰
۳	...	...	۲۰	۶۰

بر عهده اعتبارات بودجه وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 و در صورت لزوم به استحضار می‌رساند که...

فصل	۱۲-۱۳۰۱
ماده	۶۸
محل	۱۹-۱۹

شماره ۱۰۱

BELOS No: 1

شماره ۷۲۴۱
 قمر آباد
 نامه شماره ۱۲۰۱
 تاریخ ۱۳۰۱/۱۲/۱۹
 به استحضار می‌رساند که...

ردیف	تاریخ	شرح	مبلغ	مجموع
۱	۱۳۰۱/۱۲/۱۹	...	۲۰	۲۰
۲	...	...	۲۰	۴۰
۳	...	...	۲۰	۶۰

بر عهده اعتبارات بودجه وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 و در صورت لزوم به استحضار می‌رساند که...

فصل	۱۲-۱۳۰۱
ماده	۶۸
محل	۱۹-۱۹

شماره ۱۰۱

BELOS No: 2

CU. YURDAŞKANLIĞI ARŞIVI
Yer No. :
Ciz. No. :
Ka. No. :

آقده نوکری کیمینده ایلمه عیبه سنه

تاریخی
۲۷

ایلمه عیبه سنه

مۆهر ۱۹	تاریخی ۲۷	مۆهر ۱۹	مۆهر ۱۹
------------	--------------	------------	------------

ایلمه عیبه سنه
آقده نوکری کیمینده ایلمه عیبه سنه

ایلمه عیبه سنه
آقده نوکری کیمینده ایلمه عیبه سنه

A	۱۲
D	۱۲
F	۱۹.۴۳

۱۹۴۳
SERIE NO: 3

مۆهر ۱۹	تاریخی ۲۷	مۆهر ۱۹	مۆهر ۱۹
------------	--------------	------------	------------

ایلمه عیبه سنه
آقده نوکری کیمینده ایلمه عیبه سنه

۱۹۴۳
SERIE NO: 4

انچه در اول بهر دست خط
 A 17-11
 D 68
 F 19-102

مجلس شورای عالی
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 تهران ۱۹۱۸

مجلس شورای عالی
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 تهران ۱۹۱۸

BEH: 5

Co. MASHKATULI ARSVA
 for No. 1
 Cos. No. 1
 Vaskato.

A 17-12-a
 D 68
 F 19-102

انچه در اول بهر دست خط

۶۵۷۱

۱۹۱۸

مجلس شورای عالی
 وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
 تهران ۱۹۱۸

BEH: 6

D. S. ADLGI
 C. No.
 C. No.
 Vas ka No.

1. 17. 77
 D. 65
 F. 17. 63

البقرہ نوکر کے گھور یا جسٹس عدلیہ
 ۲۷۷۰
 ۱۷۷۰

تاریخ ۲۴/۱۱/۷۷		عدالت عدالت عدالت
-------------------	---	-------------------------

۱۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۲۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۳۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۴۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۵۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۶۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۷۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۸۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۹۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۱۰۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰

۱۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۲۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۳۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۴۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۵۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۶۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۷۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۸۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۹۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰
 ۱۰۔ ۱۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰ ۷۷۷۰